

УДК: 658.115.31

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНО ОБГРУНТОВАНОГО ТАРИФУ НА ОСНОВІ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВ КОМУНАЛЬНОЇ ТЕПЛОЕНЕРГЕТИКИ

Саранюк А. Ю.

Микитюк В. П.

Тернопільський національний економічний університет

Сучасний стан житлово-комунального господарства України потребує впровадження комплексу реформ, які б дозволили модернізувати дану галузь відповідно до сучасних економічних реалій. Однією із ключових проблем у даному процесі є питання формування економічно обґрунтованих тарифів на послуги підприємств комунальної теплоенергетики. У статті розглянуто особливості формування та сучасний стан тарифної політики у сфері житлово-комунального господарства. Виокремлено найбільш вагомі фактори впливу на тарифну політику підприємств комунальної теплоенергетики. Досліджено сутність поняття «економічно обґрунтований тариф». Проаналізовано структуру та динаміку середньозваженого тарифу на теплову енергію для потреб населення КПТМ «Тернопільміськтеплоенерго». Розроблено імітаційну модель формування економічно обґрунтованого тарифу на послуги підприємств комунальної теплоенергетики з використанням інструменту управління витратами, що дозволить організувати моніторинг і контролінг витрат для виробництва комунальних послуг, приймати рішення про зміну тарифів за підсумками науково-обґрунтованого аналізу об'єктивних і суб'єктивних причин, і забезпечити «прозорість» складу і структури тарифу з метою підвищення соціально-економічної ефективності діяльності комунальних підприємств та економіки країни в цілому.

Ключові слова: економічно обґрунтований тариф, витрати, управління витратами, підприємства комунальної теплоенергетики, витрати, собівартість теплової енергії, імітаційна модель формування економічно обґрунтованого тарифу

UDC: 658.115.31

FORMATION OF ECONOMICALLY GROUNDED TARIFF BASED ON MANAGEMENT OF MUNICIPAL ENTERPRISES OF HEATING COSTS

Saraniuk A.

Mykytyuk V.

Ternopil National Economic University

The current state of housing and communal services of Ukraine requires implementing the complex of reforms that would modernize this branch of industry in accordance

with the modern economic realities. One of the key issues in this process is the problem of formation of economically grounded justified tariffs for municipal heating enterprises services. In the article the features of formation and the present state of the tariff policy in housing and communal services are analyzed. The most significant impacts on the tariff policy of municipal heating enterprises are pointed out. The essence of the concept "economically grounded tariff" is researched. The structure and dynamics of the average heating tariffs for households "Ternopilmiskteploenerho" is analyzed. The imitation model of formation the economically grounded tariff for municipal heating enterprises service using cost management tools is developed. It will allow to organize monitoring and controlling of costs for production of municipal services, to make up decisions on change of tariffs on the basis of scientifically grounded analysis of objective and subjective reasons, and provide "transparency" of the composition and structure of the tariff in order to improve socio-economic efficiency of activities of municipal enterprises and the economy of the country as the whole.

Keywords: economically grounded tariff, costs, cost management, enterprises of heating municipal service, cost of heating energy, imitation model of formation of economically grounded tariffs.

Актуальність проблеми. Однією з основних проблем сучасної економіки стало значне і не завжди аргументовану зростання тарифів на послуги комунальних підприємств, що складає в середньому 50% (в деяких регіонах - 89%). Особливого значення набуває процес становлення і економічного обґрунтування тарифів на теплову енергію, оскільки на потреби теплопостачання країни потрібно найбільший обсяг енергоресурсів - понад 400 млн. т у.п. в рік, або 44% від їх загального споживання в країні.

Величина встановлюваних тарифів є дієвим інструментом економічного регулювання взаємовідносин між споживачами і виробниками теплової енергії. Процес формування тарифів на послуги підприємств комунальної теплоенергетики є складним завданням, вирішення якого спрямоване на задоволення різноспрямованих інтересів обох сторін і має враховувати соціально-економічні та енергозберігаючі аспекти їх застосування.

Але діючий механізм формування тарифів заснований на витратному підході, а економічне обґрунтування тарифів зводиться в основному до стримування їх зростання в умовах інфляції. Незважаючи на досить значне навантаження на платників, сучасна практика встановлення тарифів на житлово-комунальні послуги не забезпечує

покриття витрат тарифами. Тому, на сьогодні актуальним залишається питання формування економічно обґрунтованого тарифу на основі управління витратами на підприємствах комунальної теплоенергетики.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблемам вдосконалення менеджменту на основі концепції управління витратами присвятили свої праці багато вітчизняних і зарубіжних вчених. Істотний внесок в дані дослідження внесли: Ю.М. Великий [1], Н.В. Гришко [2], Ю.А. Зеленський [3], Г.В. Козаченко [4], А.О. Лисенко [5], Г.С. Лучанінова [6], Г.А. Макухін [4], І.В. Назарова [7], Г.О. Партин [8], Г.І. Хотинська [9], А.В. Череп [10], Джоел Г. Сігел, Скоун Т, Форстер Дж., Джей К. Шим та інші. Однак, більшість робіт спрямовано на застосування методів управління витратами на рівні окремих виробничих підприємств, без урахування особливостей функціонування підприємств комунальної теплоенергетики. А роботи, присвячені проблемам житлово-комунального господарства, часто носять локальний або загальнотеоретичний характер і потребують розвитку і продовження досліджень.

Метою роботи є розробка моделі формування економічно обґрунтованого тарифу на основі управління витратами підприємств комунальної теплоенергетики для організації професійного менеджменту, мотивації енергозбереження та підвищення соціально-економічної та енергетичної ефективності функціонування даних підприємств.

Викладення основного матеріалу дослідження. На сьогодні питання тарифної політики на житлово-комунальні послуги є найактуальнішими, тому що воно, з одного боку, зачіпає інтереси кожного громадянина, його добробуту, умов проживання і забезпечення життєво необхідними послугами, з іншого - кожне підприємство галузі – виконавців послуг.

Ціноутворення на комунальні послуги повинно бути регульованим органами місцевого самоврядування, базуватися на економічно обґрунтованих тарифах, а також при формуванні політики цін особлива увага повинна приділяти факторам, які найбільше впливають на конкретний рівень житлово-комунальних тарифів, порядку введення (затвердження) тарифів та зв'язку з громадськістю щодо обговорення відповідності рівня тарифів кількості та якості надання послуг.

На рівень тарифів найбільше впливають такі фактори: рівень витрат (собівартість виробництва та реалізації послуг); державне втручання (цільове фінансування галузі, оподаткування, установлення норм і тарифів); конкуренція; платоспроможність населення - основного споживача житлово-комунальних послуг.

Дія наведених факторів в окремих підгалузях житлово-комунального господарства є не однаковою та обумовлена особливостями технологічного процесу, ступенем розвитку ринкових відносин. Дані відмінності потрібно враховувати при формуванні тарифів на послуги підрядників, які обслуговують житловий фонд і підрядників-постачальників комунальних послуг, оскільки діяльність останніх (природних монополістів) не піддається конкуренції.

Щодо визначення поняття «економічно обґрунтовані тарифи» існує декілька трактувань. Так, Л. Н.Чернишов під економічно обґрунтованими тарифами розуміє мінімально можливі тарифи, які є фінансовою основою поточного виробництва житлово-комунальних послуг, що відповідають затвердженим параметрам якості з урахуванням витрат на відтворення основних фондів (розвиток підприємства) [11]. С.В. Барулін, К.А. Каменєва вважають, що на сучасному етапі при формуванні тарифів необхідно враховувати соціальний аспект реформування житлово-комунального господарства, отже економічно обґрунтовані тарифи мають відображати об'єктивний рівень рівноважної ціни попиту та пропозиції [12].

На нашу думку, економічно обґрунтований тариф – це мінімально можлива плата, що є фінансовою основою поточного виробництва комунальних послуг, що відповідають затвердженим стандартам якості з урахуванням необхідних витрат на розширення основних засобів.

Використання підприємствами комунальної теплоенергетики морально та технічно застарілого обладнання для надання послуг призводить до збільшення витрат поточного виробництва, що в свою чергу спричиняє підвищення економічно обґрунтованого тарифу і, як наслідок, неспроможність оплатити даних послуг більшістю населенням України, оскільки доходи громадян є низькими. Разом з цим, підприємствами комунальної теплоенергетики для надання послуг використовується сировина, яка купується за європейськими цінами.

Визначення витрат здійснюється на основі П(С)БО 16 «Витрати», Методичних рекомендацій з планування, обліку і калькулювання собівартості житлово-комунальних послуг, а також методичних рекомендацій для кожної підгалузі житлово-комунального господарства [13].

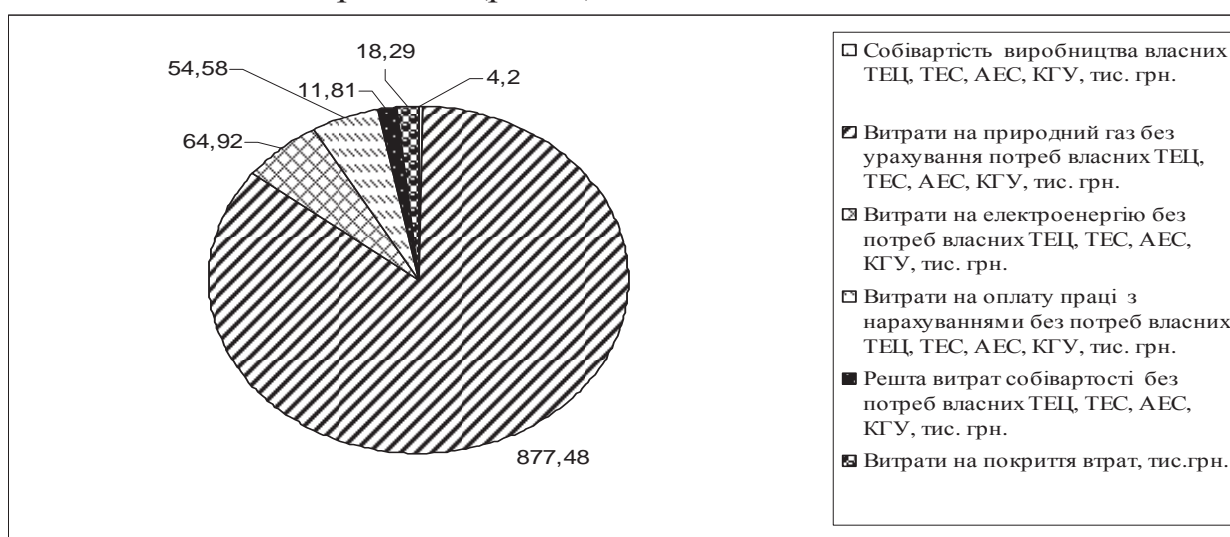
При калькулюванні витрати групуються за економічними елементами (матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизаційні відрахування, інші операційні витрати) та статтями витрат (прямі витрати і загальновиробничі витрати, які складають виробничу собівартість продукції; інші витрати, що не включаються до собівартості – адміністративні витрати, витрати на збут та ін.; фінансові та інші витрати). На основі калькуляції визначається повна собівартість послуг. Перелік і склад статей калькулювання підприємствами комунальної теплоенергетики встановлюється самостійно. Підприємство складає калькуляцію виробничої та повної собівартості послуг, виходячи з нормативів відповідних витрат. Такі економічно обґрунтовані калькуляції є основою для затвердження тарифів [14].

Витрати різних підприємств у сфері тепловостачання (виробництво, транспортування та постачання теплової енергії) майже не відрізняється за складовими: витрати на паливо; покупну теплову енергію; собівартість власних ТЕЦ, ТЕС, КГУ, АЕС; витрат на електроенергію; витрат на заробітну з нарахуваннями; амортизаційних нарахувань. Проте, їх розмір значною мірою залежить від особливостей технологічного процесу (тип джерела теплової енергії, його технічні характеристики та стан обладнання; протяжність теплових мереж їх стан та гідравлічні параметри; навантаження споживачів, наявність споживачів з автономним опаленням, збалансованість будинкових мереж, тип та структура навантаження), а також від ефективності використання ресурсів (відповідність виробничих потужностей до фактичних потреб (їх перевищення над потребами викликає непродуктивні витрати енергоресурсів); понаднормативні витрати паливно-енергетичних ресурсів) підприємства.

На рис. 1 зображена структура середньозваженого тарифу на теплову енергію для потреб населення КПТМ «Тернопільміськтеплоенерго».

Найбільшу частку в структурі середньозваженого тарифу на теплову енергію для потреб населення КПТМ «Тернопільміськтеплоенерго» займають витрати на природний газ – 85,1%. Витрати на електроенергію становлять – 6,3%, витрати на оплату праці з нарахуваннями – 5,3%, витрати на покриття витрат – 1,8%, решта витрат собівартості – 1,1%, собівартість виробництва власних ТЕЦ, ТЕС, АЕС, КГУ – 0,4%.

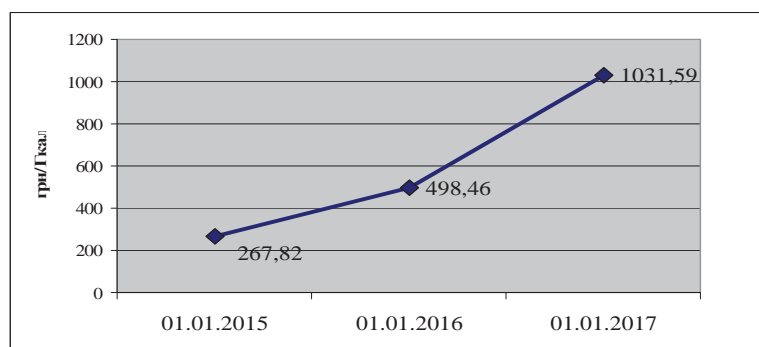
Тариф на собівартість теплової енергії для потреб населення в 2016 році в порівнянні з 2014 роком зріс у 3,9 рази і станом на 01.01.2017 року становив – 1031,59 грн/Гкал (рис. 2).

Рис. 1. Структура середньозваженого тарифу на теплову енергію для потреб населення КПТМ «Тернопільміськтеплоенерго» станом на 01.01.2017 р. (грн/Гкал)

Джерело: Розраховано за даними [15]

Сучасна практика встановлення тарифів не відповідає реальним умовам фінансування галузі, якості послуг та споживчих переваг.

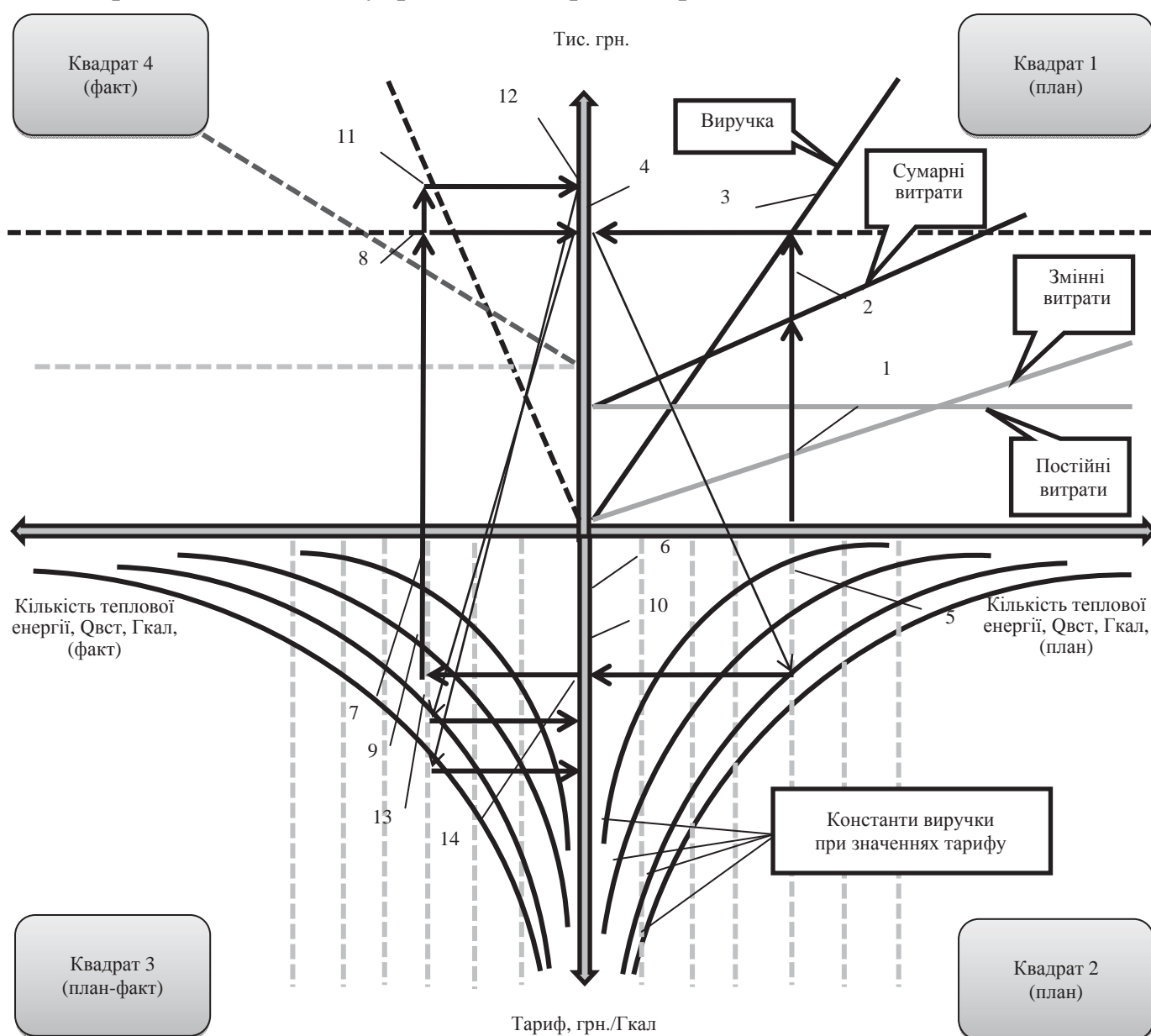

Рис. 2. Економічно обґрунтовані тарифи та собівартість теплової енергії для потреб населення КПТМ «Тернопільміськтеплоенерго» (без ПДВ)

Джерело: Розраховано за даними [15]

Формування тарифів на основі фактичних витрат за попередній період і використання застарілих, що не відповідають сучасним вимогам, норм та нормативів не тільки не стимулює, а й практично унеможлиблює залучення інвестиційних ресурсів, оскільки величина тарифу не відповідає реальним витратам підприємств і не забезпечує його необхідного виробничого потенціалу [16].

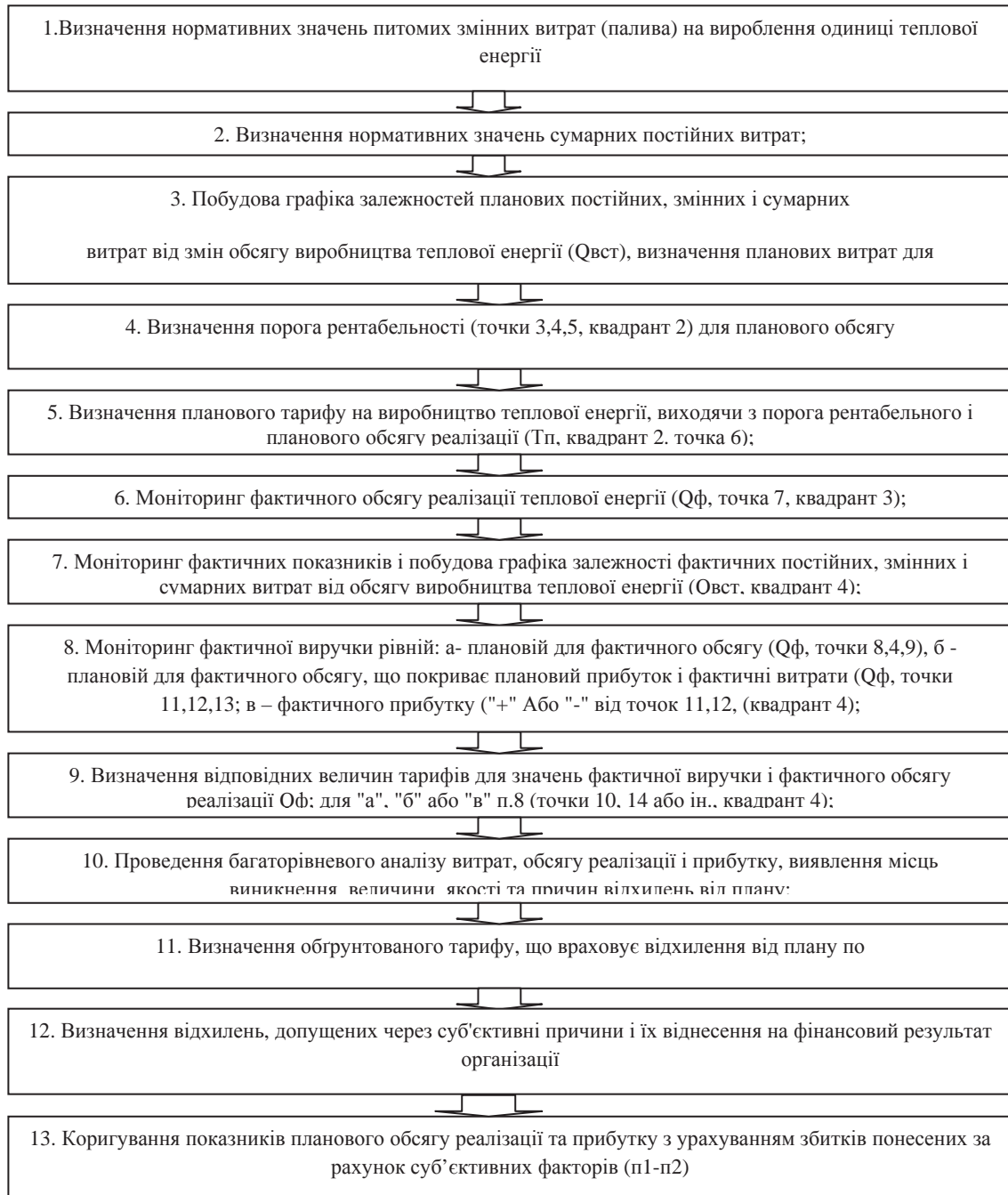
Для забезпечення формування «прозорих» тарифів на послуги комунальних підприємств та виявлення резервів зниження витрат паливно-енергетичних ресурсів нами розроблена імітаційна модель формування економічно обґрунтованого тарифу на вироблення теплоти з використанням методів управління витратами (рис. 3).

Рис. 3. Імітаційна модель формування економічно обґрунтованого тарифу на послуги підприємств комунальної теплоенергетики (→ - послідовність дій)

Джерело: Розроблено автором самостійно

Алгоритм формування економічно обґрунтованого тарифу включає послідовність дій, наведену на рис. 4, і дозволяє групувати відхилення фактичних складових від нормативних значень за двома напрямками:

Рис. 4. Алгоритм формування економічно обґрунтованого тарифу на основі управління витратами підприємств комунальної теплоенергетики
Джерело: Розроблено автором самостійно

- що характеризують об'єктивні причини відхилень, які впливають на величину тарифу;

- що характеризуються суб'єктивними причинами організацій і впливають на величину чистого прибутку комунальних підприємств.

Запропонована модель формування тарифів дозволяє реалізувати метод багаторівневого аналізу витрат на виробництво теплової енергії. Це дає можливість об'єктивно враховувати складові економічно обгрунтованого тарифу, виявляти причини й фактори, що здійснюють вплив на відхилення фактичних витрат від планових, організувати контролінг процесу їх формування й забезпечити «прозорість» структури тарифу як основи соціально-економічної ефективності експлуатації об'єктів житлово-комунального господарства.

Висновки. Вдосконалення формування тарифів на підприємствах комунальної теплоенергетики можливе лише через реалізацію комплексу організаційно-економічних заходів, що дозволить захистити споживачів від необгрунтованого завищення тарифів, забезпечить беззбитковість функціонування підприємств тепlopостачання, створить цільові орієнтири для впровадження заходів щодо енергозбереження в тепlopостачанні, регулювання та контролю витрат. Запропонована імітаційна модель формування економічно обгрунтованого тарифу на послуги підприємств комунальної теплоенергетики (рис. 3) дозволить здійснювати моніторинг та контролінг витрат для виробництва комунальних послуг, а також забезпечить прозорість формування тарифів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий Ю.М. Управління витратами підприємства : монографія / Ю.М. Великий, В.В. Прохорова, Н.В. Сабліна. – Х. : Вид. дім «ІНЖЕК», 2009. – 192 с.
2. Гришко Н.В. Сучасні концепції управління витратами промислових підприємств / Н.В. Гришко // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 99. – С. 33-38 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lukyanyenko.at.ua/_ld/2/208_.pdf.
3. Зеленский Ю.А. Стратегический подход к управлению затратами организации: методологические и методические особенности // Вестник ТИУиЭ. – 2012. – № 2(16) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/strategicheskiypodhod-k-upravleniyu-zatratami-organizatsii-metodologicheskie-imetodicheskie-osobennosti>.
4. Козаченко Г.В. Управління затратами підприємства : монографія / Козаченко Г.В., Погорелов Ю.С., Хлапюнов Л.Ю., Макухін Г.А. – К. : Вид-во «Лібра», 2007. – 320 с.

5. Лисенко А.О. Порівняльний аналіз концептуальних підходів до управління витратами / А.О. Лисенко // Бізнес-Інформ. – 2012. – № 5. – С. 35-38 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://business-inform.net/pdf/2012/5_0/35_38.pdf.
6. Лучанінова Г.С. Синтез концепції управління витратами як механізм розвитку вітчизняних підприємств / Г.С. Лучанінова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 5. – С. 99-102 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_5_3/24luc.pdf.
7. Назарова И.В. Управление затратами – новый взгляд / И.В. Назарова // Известия РГПУ им. А.И. Герцена. – 2007. – № 33 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : cyberleninka.ru/article/n/upravlenie-zatratami-novyy-vzglyad.
8. Партин Г.О. Управління витратами підприємства: концептуальні засади, методи та інструментарій : монографія / Г.О. Партин. – К. : Вид-во УБС НБУ, 2008. – 219 с.
9. Хотинская Г.И. Концептуальные основы управления затратами / Г.И. Хотинская // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – № 4. – С. 23-30.
10. Череп А.В. Управління витратами суб'єктів господарювання: монографія. – Ч. I. – Вид. 2-ге [стереот.]. – Х. : Вид. дім «ІНЖЕК», 2007. – 368 с
11. Матвеева Н. М. Щодо формування економічно обґрунтованих тарифів на житлово-комунальні послуги [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://vuzlib.com.ua/articles/book/40436SHNodo_formuvannja_ekonomichn/1.html
12. Барулін С. В. Фінанси житлово-комунального господарства [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://odnyiy.prosocialmedia.info/mistika/finansy-jilischno-kommunalnogo-hozyaystva-e-a-kameneva-s-v-barulin.htm>
13. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>
14. Коцюмба О. Ю. Особливості тарифної політики у житлово-комунальній сфері [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/717/1/40.pdf>
15. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nerc.gov.ua>
16. Микитюк П. П. Оцінка та аналіз фінансового стану підприємств житлово-комунального господарства України / П. П. Микитюк, А. Ю. Саранюк // Вісник Львівської комерційної академії. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2015. – Вип. 49. – С. 98 – 104.